

УДК 343.541

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2022.3-4-4.13>

Сенько В. В.,

викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1161-1950

АНАЛІЗ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТ. 156-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE COMPOSITION OF A CRIMINAL OFFENSE ACCORDING TO ART. 156-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

У статті проаналізовано імплементацію у чинне законодавство України положень Ланцаротської Конвенції про захист дітей, ратифікованої ще у 2012 році.

Найбільші зміни відбулися в розділі Особливої частини Кримінального кодексу України – «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи». Кримінальний Кодекс України було доповнено статтею 156-1, якою встановлюється відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей тобто «грумінг» – налагодження довірливих стосунків з дитиною (у тому числі в Інтернеті) з метою сексуального насильства над нею.

Статева свобода та недоторканність є одними з найважливіших особистих прав дитини. Це регулюється Основним Законом нашої держави, і не дарма законодавець помістив цей об'єкт посягання в перших розділах Кримінального кодексу України після таких понять, як основи національної безпеки, життя і здоров'я людини, волевиявлення, честь і гідність особи. Порушення цих прав, відбивається на психічному стані потерпілого, безпосередньо впливає на здоров'я та нормальне життя дитини.

Здійснено характеристику кримінальної відповідальності за розбещення дитини та аналіз складу кримінального правопорушення. Розглянуто поняття «зустріч» та «дитяча порнографія», які передбачені диспозицією статті.

Важливо зазначити, що дана категорія злочинів характеризується високим рівнем латентності та вимагає високого професіоналізму як від представників правоохоронних органів (розкриття та реагування), так і від інших спеціалістів, які беруть участь у досудовому розслідуванні з метою притягнення осіб до відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством над дітьми. Нововведення надзвичайно актуальні, адже діти все більше часу проводять в Інтернеті (навчання, пошук цікавої інформації чи нових друзів тощо) і небезпека може застати зненацька, адже незнайомці, які встановлюють дружні стосунки з дітьми, не завжди можуть бути тими, ким прикидаються.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, домагання дитини, дитяча порнографія, пропозиція зустрічі.

The article analyzes the implementation into the current legislation of Ukraine of the provisions of the Lanzarote Convention on the Protection of Children, ratified in 2012.

The biggest changes took place in the section of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine – «Criminal offenses against sexual freedom and sexual integrity of a person.» The Criminal Code of Ukraine was supplemented by Article 156-1, which establishes responsibility for molesting a child for sexual purposes, i.e. «grooming» – establishing a trusting relationship with a child (including on the Internet) for the purpose of sexual violence against him.

Sexual freedom and integrity are among the most important personal rights of the child. It is regulated by the Basic Law of our state, and it is not for nothing that the legislator placed this object of encroachment in the first sections of the Criminal Code of Ukraine after such things as the foundations of national security, life and health, will, honor and dignity of the person. Violation of these rights reflected in the mental state of the victim, has a direct impact on the child's health and normal life.

The characterization of criminal liability for molesting a child for sexual purposes and the analysis of the composition of the criminal offense were carried out. The concepts of «meeting» and «child pornography», which are provided for in the disposition of the article, are considered.

It is important to note that the given category of crimes is characterized by a high level of latency and requires high professionalism both from representatives of law enforcement agencies (detection and response) and from other specialists who participate in pre-trial investigations with the aim of bringing persons to justice for committing criminal offenses related to sexual violence against children.

Innovations are extremely relevant, because children spend more and more time on the Internet (studying, searching for interesting information or new friends, etc.) and danger can be caught by surprise, since strangers who establish friendly relations with children are not always who they pretend to be.

Key words: object of a criminal offense, objective side of a criminal offense, subject of a criminal offense, subjective side of a criminal offense, child molestation, child pornography, meeting proposal.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій питання сексуальної експлуатації дітей загалом та поширення порнографічних зображень неповнолітніх в Інтернеті набуло масштабів глобальної проблеми. Вона зачіпає кожну державу, суспільство та окремо взятих осіб. Якщо раніше дитячу порнографію можна було отримати з великим ризиком лише у спеціальних клубах, то сьогодні це можна зробити анонімно за допомогою Інтернету.

Як слушно зазначає І.В. Павленко не буде перебільшенням назвати масштабне поширення порнографії явищем XXI століття, адже вона заповнила сучасний світ. Нею просякнуті реклама, мода, фільми, музика, преса, телебачення та відеоігри. Її можна переглядати за допомогою смартфонів, мобільних пристроїв на різних вебсайтах, у тому числі у соціальних мережах. Здається, вона стала звичним явищем у суспільстві. Ще ніколи за всю історію людства порнографія не була такою поширеною та популярною, як сьогодні [1, с. 173].

Актуальність даної проблематики обумовлена імплементацією Ланцаротської Конвенції про захист дітей, ратифікованої Україною ще у 2012 році та змінами до IV Розділу Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – ККУ), що приймаються законодавцями, зокрема доповненням новою статтею 156-1 – «Домагання дитини для сексуальних цілей» для посилення захисту дітей від сексуальних домагань в онлайн просторі [2, с. 58].

Спеціальний та поглиблений аналіз складу означеного кримінального правопорушення в українській науці кримінального права до цього часу ще не проводився, що й обумовлює необхідність розробки як теоретичних, так і практичних проблем боротьби з домаганням дитини для сексуальних цілей.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вагомий внесок у розвиток проблематики охорони статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх зробили й вітчизняні вчені, такі як І. О. Бандурка, В. І. Борисов, А. О. Джуца, Л. В. Дорош, О. О. Дудоров, Г. Я. Мартинишин, Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, В. Ю. Омецинська, С. В. Романцова, К. В. Шахова та ін.

Мета статті – дослідити ознаки складу даного кримінального правопорушення, у тому числі ту з них, що є основною кримиотворюючою, а саме: мету вчинення діяння.

Виклад основного матеріалу. Під дію зазначеної статті підпадають пропозиції про зустріч, якщо вони надходять від особи віком від 18 років на адресу неповнолітнього для здійснення будь-якого статевого контакту або розбещеної поведінки, залучення дитини до виробництва порнографії.

Обов'язковою ознакою є вчинення суб'єктом кримінального правопорушення хоча б однієї спроби реалізації зустрічі. Наприклад, це може бути

очікування жертви в певному місці, купівля квитків на її ім'я, замовлення таксі, запрошення сісти в автомобіль, переказ грошей як «передоплата», вплив через умовляння, обіцянки, погрози на вулиці, школі або інших пунктах перебування дитини (крім викрадення, коли додатково застосовується ст. 146 ККУ).

Підозра у домаганні до дитини може бути пред'явлена навіть у тих випадках, якщо винному не вдалося побачитися з потерпілою особою у реальному житті або за допомогою відео зв'язку, але він робив непристойні пропозиції через інтернет, за допомогою телефону або із залученням посередників. Кожен факт безпосереднього контакту (зустрічі) повинен перевірятися на наявність складу кримінальних правопорушень проти суспільної моралі, сексуальної свободи та недоторканості дитини, передбачених статтями 152-156, а також ст. 301-1-303 ККУ включно.

Для дотримання вимог процесуального законодавства, перед прийняттям рішення суд зобов'язаний встановити наявність у діяч підсудного складу кримінального правопорушення за ст. 156-1 ККУ.

Основним безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення є домагання дитини для сексуальних цілей є статева недоторканість особи, під якою розуміють охоронюваний законом стан, за якого забороняється вступати в сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення встановленого віку або через наявність психічної хвороби) не є носієм статевої свободи [3].

Додатковим (обов'язковим) об'єктом виступає нормальний фізичний, психічний і духовний розвиток дітей.

Обов'язковою ознакою розглядуваного кримінального правопорушення є потерпілий – фізична особа, незалежно від її статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, віком до 16 років – за ч. 1 ст. 156-1 КК, неповнолітня особа – за ч. 2 ст. 156-1 КК, малолітня особа – за ч. 3 ст. 156-1 КК.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає у пропозиції зустрітися, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, з метою вчинення сексуальних, інших розпусних дій з особою будь-якої статі до 16 років, залучення особи, якій не виповнилося 18 років, до виготовлення порнографії.

Відповідно до Примітки до ст. 156-1, під зустріччю мається на увазі не лише особисте побачення злочинця та жертви у реальному житті, а й пряме спілкування за допомогою відео зв'язку. Під вчиненням хоча б однієї дії, щоб така зустріч відбулася, розуміємо здійснення правопорушником однієї або більше дій, вчинення якої (яких) може також бути пов'язано з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, чим створюються умови для здійснення наміру останнього зустрітися із дитиною і наближують, таким чином, його до безпосереднього вчинення будь-яких

дій сексуального характеру або розпусних дій щодо неї чи втягнення її у виготовлення дитячої порнографії. Отже, під вчиненням «відповідних дій» можемо мати на увазі придбання квитків на транспорт, пересилання грошей дитині задля того, щоб вона прибула у домовлене місце, резервування кімнати в готелі (якщо мова йде про фізичну зустріч). Відповідними діями для проведення зустрічі із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій є, наприклад: створення персональної віртуальної кімнати на базі платформ Skype, ZOOM тощо зі спрямуванням відповідного посилання на електронну пошту/месенджери дитини, аудіо-, відеодзвінки у соціальних мережах, направлення аудіо-, фото-, відеоповідомлень тощо [4].

Склад кримінального правопорушення – формальний. Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту коли потерпіла особа отримала пропозицію зустрітись та виконала хоча б одну з дій для здійснення цієї зустрічі, або втягнула її у виготовлення дитячої порнографії.

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони кримінального правопорушення і має подвійний характер: домогтись зустрічі з дитиною, використати неповнолітнього для інтимних розваг або виготовлення порнографії (будь-яких матеріалів, де демонструються справжні або графічно візуалізовані дитячі геніталії, відверті образи або сексуальна поведінка в реальних або змодельованих умовах). Мотивом може бути бажання задовольнити потяг, принизити честь та гідність потерпілого, виявити зневагу до суспільної моралі, отримання грошових коштів.

Варто зауважити, що саме друга мета є основною криміноутворюючою ознакою домагання дитини для сексуальних цілей, за відсутності якої як пропозиція зустрічі, так і вчинення відповідних дій, спрямованих на те, щоб така зустріч відбулася, за змістом не набувають суспільно небезпечного характеру.

При цьому дією «сексуального характеру» є акт, який має сексуальну конотацію; він не поширюється на акти, яким бракує такої конотації або відтінку [5].

Розпусні дії, зі свого боку, обов'язково мають сексуальний характер і можуть проявлятися як фізичне або інтелектуальне розбещення. Їх відмінною ознакою виступає відсутність статевих зносин із потерпілим [6]. Виходячи із теоретичних положень кримінального права та роз'яснень постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» від 30 травня 2008 р. № 5 доходимо висновку, що під фізичним розбещенням мають на увазі оголення та мацання геніталій як правопорушника, так і потерпілого, навчання онанізму, імітація статевих актів, схиляння або примушування потерпілих до вчинення певних сексуальних дій між собою тощо [7; 8; 9].

До інтелектуальних розпусних дій, натомість, відносять цинічні розмови з потерпілою особою на сексуальні теми, демонстрацію відео-, аудіо, фотографіальних порнографічних знімків, фотографування потерпілих у різних сексуальних позах і т. д.

При цьому під метою втягнення у виготовлення дитячої порнографії розуміємо таку мету, бажаним результатом досягнення якої є умисне схиляння неповнолітнього у будь-який спосіб до вчинення певних дій, внаслідок яких створюються: 1) зображення у будь-який спосіб дитини (чи особи, яка виглядає як дитина) у реальному чи змодельованому відверто сексуальному образі або 2) зображення у будь-який спосіб дитини (чи особи, яка виглядає як дитина) задіяної у реальній чи змодельованій відверто сексуальній поведінці, або 3) будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях.

Суб'єктом злочину передбаченого ст. 156-1 ККУ, може бути будь-яка повнолітня особа, у той час, як на відміну від інших злочинів проти статевої свободи та недоторканості, мінімальний вік винних визначається ст. 22 ККУ та становить 14 або 16 років.

При винесенні вироку суд дає належну правову оцінку всім фактам та обставинам кримінального правопорушення, враховує суспільну небезпеку та наслідки суспільно-небезпечних діянь, а потім призначає достатню для виправлення винного міру покарання. Зокрема, для засуджених за ст. 156-1 ККУ законом передбачено такі види санкцій:

За ч. 1 за пропозицію зустрічі сексуально-розпусного характеру, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, від особи старше 18 років щодо особи будь-якої статі молодше 16 років передбачено:

- обмеження волі до 3 років;
- позбавлення волі до 3 років із заборонаю обіймати посади, вести певну діяльність до 3 років.

За ч. 2 за пропозицію зустрічі сексуально-розпусного характеру, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, від особи старше 18 років стосовно неповнолітньої особи будь-якої статі для залучення її у створенні дитячої порнографії передбачено:

- позбавлення волі строком від 2 до 5 років, заборона обіймати посади, вести певну діяльність до 3 років.

За ч. 3 кваліфікованими видами даного кримінального правопорушення є:

- вчинення його за попередньою групою змовою;
- повторно (винний раніше вже порушував ч. 1 або 2 цієї статті);
- щодо малолітньої, тобто дитини, яка не досягла 14-річного віку.

Санкція передбачає позбавлення волі від 3 до 6 років, з позбавленням права обіймати посади, вести певну діяльність до 3 років.

Висновки. Підсумовуючи, можна сформулювати такі висновки. Винахід людством Інтернету

став проривом у використанні такого важливого для сучасного суспільства ресурсу, як інформація. Все більше людей у світі вдається до цієї технології щодня. Найчастіше «першопрохідниками» в освоєнні нових технологій стають діти та молоді люди, тому дуже важливим аспектом при обміні інформацією є її безпека та законність. Оскільки Інтернет став всеосяжною технологією, питання безпеки обміну інформацією – це виклик усій спільноті.

Відносно новим для українського законодавця виявилось діяння у формі домагання дітей для сексуальних цілей, відповідальність за яке встановлена ст. 156-1 КК.

За чинною редакцією ККУ означене кримінальне правопорушення класифіковано як злочин відповідного ступеня тяжкості (нетяжкий – за частинами 1, 2 ст. 156-1 ККУ, тяжкий – за ч. 3 ст. 156-1 ККУ), проте в положеннях проєкту нового ККУ знайшла відображення позиція щодо визначення домагання дитини для сексуальних цілей як проступку, з чим не можна

погодитися з огляду на невідповідність виду та розміру шкоди, що спричинюється таким домаганням, або може бути спричинена потерпілій особі.

Для правильного застосування норм ст. 156-1 ККУ важливе значення мають знання про структурні елементи та обов'язкові елементи вказаного складу кримінального правопорушення.

Такі нововведення покликані захистити дітей від сексуального насильства та створити законодавчу базу, яка буде сприяти даній цілі. Однак варто зауважити, що вищезазначені положення не відображають повною мірою всі складні моменти дослідження наведеного питання, а тому потребують подальшої розробки. Слід зауважити, що ефективність захисту прав і свобод дітей у наведеній сфері залежить не лише від якості законодавства, а й від ефективності його застосування. Останнє, серед іншого, ускладнюється відсутністю спеціалізованих навчальних програм для відповідних фахівців, судової практики, а також латентністю вказаної категорії кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Павленко І.В. Інтернет-порнографія – явище XXI століття / І.В. Павленко, Я.П. Найдъон // Матеріали Всеукраїнського саміту приватних детективів (м. Дніпро, 30 листопада 2017 р.). Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 170–174.
2. Симоненко Н. О. Кримінальна відповідальність за грумінг / Н.О. Симоненко // Правова держава. 2022. № 45. С. 58–65.
3. Борисов В. І. та Харитоновна О. В. «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» В. Я. Тацій, В. І. Борисов та В. І. Тютюгін (ред.), Кримінальне право України: Особлива частина (6-те вид, Право 2020). 115.
4. Куковинець Д. О. «До питання встановлення кримінальної відповідальності за домагання дитини для сексуальних цілей» Право як ефективний суспільний регулятор (Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив» 2021). 41.
5. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) (РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018). 20.
6. Джуза А. О. «Розпусні дії сексуального характеру щодо дітей та підлітків» (2014) (1) Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 28; Омецинська В. Ю. «Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини» : дисертація канд юрид наук, ЛьвДУВС, 2019. 114.
7. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-08#Text> (дата звернення: 20.10.2022).
8. Світличний О. О. Кваліфікація розбещення неповнолітніх: питання розмежування із суміжними статевими та іншими злочинами. *Публічне право*. 2017. 4. 129.
9. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) (РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018). 81.